

एक्सटेंशन फोल्डर नं. ४७/२०१२

ग्रामप्रिया:

अंडोत्पादनाकरता घरामागील
अंगणात कुक्कुटपालन

गोवाचा भारतीय कृषी अनुशंधान परिषद परिसर
ओल्ड गोवा - ४०३ ४०२, गोवा.

अंडोत्पादनाकरता घरामागील अंगणात कुक्कुटपालन

लहान गावातील बहुतांश लोकांचा आहार हा मध्यम ऊर्जा असणारा आणि प्रथिने कमी प्रमाणात असणारा असतो कारण ते कडधान्ये जास्त प्रमाणात वापरतात व महाग अन्नपदार्थ जसे मासे, मांस आणि अंडी कमी प्रमाणात वापरतात. भाज्यांमधील प्रथिनांचे जे स्रोत आहेत जे खेड्यामध्ये वापरले जातात त्यात आवश्यक अमायनो अॅसिड्स कमी प्रमाणात असतात जसे लायसीन आणि मिथिओनाइन ज्यामुळे नंतर प्रथिनांची कमतरता उत्पन्न होते. पोषण करणाऱ्या रोजच्या आहारात, सहज मिळणाऱ्या प्रथिनांचे स्रोत असलेले म्हणजेच कोंडबीचं अंड, मांस आणि कोंबडीपासून मिळणारी इतर उत्पादने यांची कमी असली तर विशेषतः गर्भवती आणि स्तपान करणाऱ्या स्त्रिया व वाढणाऱ्या मुलांमध्ये अनेक रोगांचा प्रादुर्भाव झालेला आढळतो. घरामागील अंगणात केलेले कुक्कुटपालन (बॅकयार्ड पोल्ट्री) म्हणजे असे जे अधिक तीव्र पालन स्थितीत आणि जास्त उत्पादन किंमतीत केलेल्या उत्पादनापेक्षा खेड्यातील वातावरणात कमीत कमी सामुग्री तसेच उत्पादन किंमतीत करता येते या पक्षांना, अशा ठिकाणी रात्रीचा आसरा दिला जाऊ शकतो जेथे त्यांना दाणा व स्वच्छ पाणी पुरविले जाऊ शकते. घराच्या मागच्या अंगणातील कुक्कुटपालन हे खेड्यातील वातावरणात जास्त चांगल्या प्रकारे केलं जाऊ शकतं ज्यामुळे खेड्यातील गिरबांच्या आहाराचा दर्जा आणि मिळकतीची स्थिती सुधारू शकते. अंडी आणि पक्षी हे घरगुती पातळीवर तसेच ते शहरी बाजारात अधिमूल्याने विकण्यासाठीही उपयोगात आणले जाऊ शकतात जेथे अशा आवारातील अंडी व पक्षांना बऱ्यापैकी मागणी असते.

ग्रामप्रिया, माफक शारीरिक वजनामुळे आणि जास्त अंडोत्पादन क्षमतेमुळे, अशा भागात जास्त पसंत केले जाते जेथे अंडी खाण्याचे प्रमाण जास्त आहे आणि मांसाहारी प्राण्यांचा धोकाही जास्त असतो. नर ग्रामप्रिया हे तंदुरी प्रकारचे चिकन बनवण्यासाठी योग्य आहे. खेड्यात किंवा जमातीच्या ठिकाणी मध्य-तीव्र स्वरुपाच्या शेतजमिनीत मादी भरपूर अंडी उत्पादित करतात. रंगीत ग्रामप्रिया पक्षांच्या पिसांचा रंग हा बहुदा तपकिरी असतो, क्वचित बहुरंगी असतो. चांगली संरक्षण क्षमता ही खेड्यात घरामागील अंगणात पाळलेल्या पक्षांची जगण्याची क्षमता वाढवण्याला सामर्थ्य देते. स्वतःच्या माफक शरीर वजनामुळे, हा पक्षी सहजपणे इतर हिंसक पक्षांपासून आपला बचाव करू शकतो, जो अन्यथा घरामागील अंगणात असणारा मोठा धोका असतो. ग्रामप्रियांची काही वैशिष्ट्यपूर्ण महत्त्वाची लक्षणं खाली दिलेली आहेत.

महत्त्वाची लक्षणे

- आकर्षक तपकिरी रंगाच्या पिसांचा नमुना.
- चांगले अंडोत्पादन व चांगले वजनदार अंडे.
- घरामागील अंगणात किंवा मोकळ्या वातावरणात चांगले जुळवून घेण्याची क्षमता.
- खेड्यातील लोक तपकिरी रंगाचे अंडे पसंत करतात.
- चांगली जगण्याची क्षमता आणि गोव्यातील शेती-पूरक स्थितीसाठी योग्य.

शर्वसाधारण शरीराचे वजन

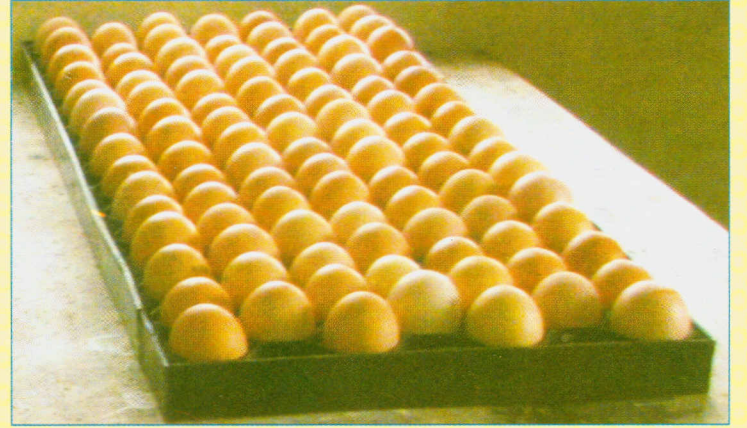
एक दिवसाचे	- ३६-४२ ग्रॅम
सहा आठवड्यांचे	- ५५० ग्रॅम

जिवितहाणी (मॉरटॅलिटी)

१० आठवड्यांपर्यंत	- ७ टक्के
२० आठवड्यांपर्यंत	- १० टक्के
अंडी घालतेवेळी	- १० टक्के

अंडोत्पादन

रंग	- तपकिरी
सर्वसाधारण अंड्याचे वजन	- ५४ ते ५६ ग्रॅम.
५० टक्के अंडोत्पादनावेळचे वय	- ३४ आठवडे.

ग्रामप्रिया अंडी

पिल्लांचे संगोपन

संगोपन म्हणजे नवजात पिल्लांची काळजी व व्यवस्थापन करणे जे कोंबडी नसताना यशस्वी पालनासाठी आवश्यक आहे. जीवनाच्या सुरवातीच्या स्थितीत पिल्लू त्याच्या शरीराचे तपमान नियंत्रित ठेवू शकत नाही. त्यासाठी त्यांना कृत्रिम उबेची आवश्यकता असते. जवान पिल्लांना ते ४ आठवड्याचे होईपर्यंत संगोपनाची गरज असते. उपलब्ध असलेल्या सोयीनुसार संगोपनाची व्यवस्था एकतर जमिनीवर किंवा पिंजऱ्यांमध्ये केली जाऊ शकते. ऑक्सिजन (प्राणवायू) आणि कार्बन-डाय-ऑक्साइडचे संतुलन राखण्यासाठी संगोपनगृहामध्ये योग्य प्रमाणात खेळती

पिंजऱ्यात ग्रामप्रिया पिल्लांना दिली जाणारी उब

शेतकऱ्यांना पिल्लांचे वितरण

हवा असली पाहिजे. तसेच पिलांच्या जन्माआधी संगोपनगृह पूर्णपणे स्वच्छ व एखाद्या जंतुनाशक सोल्युशन (फिनॉल/क्रिसॉल) ने जंतुविरहित केलेले असावे. संगोपन सुरु होण्यापूर्वी सर्व साधने जसे-फीडर्स, ड्रींक्स, संगोपनासाठी असलेले पिंजरे व्यवस्थितपणे स्वच्छ करून घेतले पाहिजेत. संगोपन जर जमिनीवर करायचे असेल तर त्यावर २-३ इंच जाडीचा भुसा/तांदळाचा कोंडा/उपलब्ध गवत, पेंढा इ. साहित्य यांचा थर एकसारखा पसरवला पाहिजे. सुरवातीला २-३ दिवस जोपर्यंत त्यांना त्यांच्या खाद्याची ओळख होत नाही, या थरावरील कचरा पिल्लांनी खाऊ नये म्हणून त्यावर कागद अंथरला पाहिजे कारण हा कचरा खाल्ल्यामुळे त्यांचा घसा बुजून श्वास गुदमरून त्यांना मरणही येऊ शकते. संगोपनगृह किंवा पिंजरा हा लाकडापासून किंवा स्टीलपासून किंवा उपलब्ध असलेल्या स्थानिक स्वस्त वस्तूपासून जसे बांबूच्या कमच्या, लाकडाच्या पेट्या किंवा अशा इतर काही साहित्यापासून बनवले जाऊ शकते. या रचनांना उष्णतेच्या गरजेनुसार इलेक्ट्रिक बल्ब लावले पाहिजेत.

४ द ४ इंच आकारमान असलेले आणि १.२५ इंच उंचीच्या ६० वॅ टचे चार बल्ब लावलेल्या आडव्या टोपल्यांच्या संगोपनगृहात २५० पिल्ले राहू शकतात. १-२ आठवडे या संगोपनगृहांच्या भोवती जाड्या खड्यांची किंवा स्टील प्लेटची बनवलेली संरक्षक फळी लावावी ज्यामुळे पिल्लं बल्बपासून दूर पळणार नाहीत. थर्मोस्टॅट म्हणजेच तपमान संतुलित करणाऱ्या पिंजऱ्यांमध्येही संगोपन केले जाऊ शकते. नवीन पिल्लांच्या आगमनाच्या २४ तास अगोदर संगोपनगृह गरम करून ठेवले पाहिजेत. संगोपनगृहाचे सर्वोत्कृष्ट तपमानच पिलांच्या वाढीचा दर वाढवते आणि जिवितहानी कमी करते. सुरवातीचे संगोपनगृहातले तपमान हे ९५ डि.फॅ. असे पहिल्या आठवड्यात असावे व नंतर प्रत्येक आठवड्यात ५ डि.फॅ. ने कमी करून ते ७० डि.फॅ. पर्यंत आणावे. संगोपनगृहात पिल्लं आरामशीर आहेत की नाही हे कळण्यासाठी पिल्लांच्या वर्तणुकीचे निरीक्षण करणे महत्त्वाचे आहे. जर तपमान गरजेपेक्षा जास्त असेल तर पिल्लं उष्णतेपासून दूर राहताना दिसतील आणि जर तपमान कमी असेल तर ते उष्णतेजवळ येतील. पिल्लांभोवतीची संरक्षक फळी ही टिन, जाड खर्डा किंवा अशा एखाद्या कडक वस्तूपासून बनलेली असावी. संगोपनासाठी निरोगी आणि शरीरयष्टी चांगली असलेल्या पिल्लांची निवड करावी.

घरबांधणी (हाऊसिंग)

रात्रीच्या निनाऱ्यासाठी व पावसापासून रक्षण करण्यासाठी घरबांधणीची गरज असते. हे कमी खर्चाचे साहित्य वापरूनही केले जाऊ शकते जसे वायरमेश (जाळी) किंवा न वापरलेली फिशनेट (माशांचे जाळे), बांबू आणि ताडपत्री. बांबू आणि वायरमेशपासून बाहेरचे आच्छादन बनवता येते व आतील छप्पर हे ताडपत्री वापरून करता येऊ शकते. घरबांधणीचा खर्च कमी करावयाचा असेल आणि घरचेच साहित्य उफळव्थ असेल तर नारळाच्या झाडाची पानं ही ताडपत्री किंवा जुन्या अॅसबेस्टॉस पत्र्यांऐवजी वापरता येऊ शकतात. प्रत्येक पक्षासाठी जवळपास १.५ ते २.० चौरस फूट जागा गरजेची आहे.

शेतकऱ्यांच्या घरामागे ग्रामप्रियांना रात्रीचा निवारा

हा निवारा पावसाळ्यात जमीन कोरडी ठेवण्यासाठी जमिनीपासून १.५ ते २.० फूट उंचीवर ठेवावा. छप्पर हे ३.५ ते ४ फूट आतील छप्पराच्या पुढे आलेले असावे जेणे करून पावसाचे पाणी बाहेरच्या बाजूस पडेल व आत येणार नाही. पाण्याची व्यवस्था समोर ठेवून पक्षांच्या राहण्याची व्यवस्था मागच्या बाजुच्या कोपऱ्यात ठेवावी. स्थानाच्या ठिकाणी उपलब्ध असलेले बिछान्याचे साहित्य जसे धान्याचा कोंडा, नारळीचा काथ्या, शेंगदाण्याची टरफलं, ऊसाचा कचरा (लहान तुकडे केलेला) आणि वाळलेली पाने यांचा उपयोग करता येतो. हा बिछाना दर आठवड्याला काढून उलटा टाकला पाहिजे म्हणजे त्याच्यात ओलसरपणा राहणार नाही. पावसाळ्यात यातील दमटपणा दूर करण्यासाठी याच्यात १.० किलो/१० चौरस फूट

ग्रामप्रियांचे अन्नभक्षण

मोठा ग्रामप्रिया (मेल)

या दराने चुन्याची निवळी किंवा सुपर फॉस्फेट मिसळाव. एक पोल्ट्री युनिट ज्यामध्ये १० वयस्कर पक्षी आहेत ते जवळपास २५० ते ३०० किलो पोल्ट्री खत दर वर्षाला निर्माण करतात. गुरांच्या खतापेक्षा ही खत तिप्पटीने पोषक आहे. जसे ३ टक्के नायट्रोजन, २ टक्के फॉस्फोरस आणि २ टक्के पोटॅश. चांगला तयार केलेला बिछाना हा प्राण्यांच्या प्रथिनांचे घटक (जीवनसत्व-बी १२) आणि रायबोफ्लेविन (जीवनसत्व-बी २) मिळवून देतो जे पक्षांच्या आरोग्यासाठी उपयोगी असतात.

आहार (फिडिंग)

संगोपनगृहात राहणाऱ्या ग्रामप्रिया कोंबड्यांना सुरवातीच्या काळात म्हणजेच सहा आठवड्यांपर्यंत पोषक व संतुलित आहाराची गरज असते. त्यांच्या पोषक आहाराच्या गरजा कमी असल्यामुळे त्यांच्या वागणुकीवर परिणाम होऊ न देताही आहारात शक्ती आणि प्रथिनांसाठी पर्यायी

मोठी ग्रामप्रिया (फिमेल)

खाद्य पदार्थांचा समावेश करता येऊ शकतो. नर्सरीजमध्ये कोंबड्यांचे संगोपन आदर्श कोंबड्यांच्या शिधावाटपावर केलं जातं. दुसऱ्या स्थितीत मोठ्या पक्षांसाठी मोफत मिळणाऱ्या अन्नपदार्थांशिवाय किचनमधील निरुपयोगी साहित्य आणि इतर प्रकारची धान्ये किंवा कोंडा हासुध्दा पूरक आहार म्हणून देता येतो. एकदा का दाणे टिपण्याची कला शिकून घेतल्यावर ग्रामप्रिया आपले अन्न घरामागील अंगणातून सहजपणे टिपून

घेतात. पर्यायी पूरक अन्नाची गरज ही उपलब्ध मोकळी जागा, घनदाट झाडेझुडपे, निरुपयोगी धान्याची उपलब्धता, किडे आणि गवताच्या बिया इत्यादींवर अवलंबून असते. १२ आठवड्यांच्या वयामध्ये नर ग्रामप्रिया १.२ किलो वजन प्राप्त करतात जे ब्रॉइलर अन्न म्हणून उपयोगात येते. ग्रामप्रिया लहान कोंबड्यांना पूरक कॅल्शियमचे घटक (जसे चुन्याची पावडर, दगडाचे कण, संगमरवरी चिप्स किंवा टरफलांचे कण) धान्यात मिसळून अंडी देण्याच्या काळात ४-५ ग्रॅ/पक्षी/दिवस या दराने द्यावे.

शेतकऱ्यांच्या घरामागच्या जागेत ग्रामप्रिया

ह्या योजनेनुसार आहार दिला तर पक्षांची जगण्याची क्षमता वाढते आणि चांगली अंडी मिळतात. दिलेली अंडी ही थोडी रंगाची छटा असलेले व चांगल्या आकाराची असतात. ग्रामप्रिया अंडी देणाऱ्या कोंबड्यांचा संतुलित आहार अशा प्रकारे योजला जाऊ शकतो - ऊर्जा स्रोत ६५-७० टक्के, भाज्यांमधील प्रथिनांचा स्रोत २०-२५ टक्के, प्राण्यांमधील प्रथिनांचा स्रोत ३-५ टक्के, चुन्याचे खडे ५-७ टक्के, डीसीपी १-२ टक्के, मीड-०.५ टक्के, क्षारांचे मिश्रण ०.५ टक्के आणि जीवनसत्वांचे मिश्रण-०.१ टक्के, ऊर्जा स्रोतसामध्ये मका, बाजरा, रागी आणि गहू, भाज्यांमधील प्रथिनांमध्ये सोयाबीन आहार, शेंगदाण्याची केक, सनफ्लॉवर आइल केक, आणि प्राण्यांच्या प्रथिनांमध्ये मासे, मांस सिल्कवर्म पपी मील इत्यादींचा समावेश आहे. कॅल्शियम आणि फॉस्फोरसच्या स्त्रातांमध्ये टरफलांचा कोंडा, चुन्याचे खडे, डी-कॅल्शियम फॉस्फेट इ. चा समावेश आहे.

शेतकऱ्यांची कृषी वैज्ञानिकांची चर्चा

व्यवस्थापन आणि आरोग्यरक्षण

ग्रामप्रिया कोंबड्यांना सहा आठवड्यांनंतर अन्न ळवण्यासाठी आवारात मोकळे सोडून देता येते. नर ग्रामप्रिया वेगळ्या जागेत पाळून त्यांचा उपयोग मांसाच्या उपयोगासाठी केला जाऊ शकतो. रात्रीच्या निवाऱ्याकरता पक्षांना संध्याकाळी आपल्या घरट्यात परत येण्याची सवय लावली पाहिजे. रात्रीच्या निवाऱ्याची जागा ही हवेशीर असली पाहिजे व तिथे पक्षांना इतर मांसाहारी पक्षांपासून संरक्षण मिळाले पाहिजे. संपूर्ण जीवनभर त्यांना भरपूर व स्वच्छ पाण्याची व्यवस्था करून देऊन मारेक्स आणि रानिखेत रोगांपासून रक्षण करण्यासाठी त्यांच्या लसीकरणाची व्यवस्थाही केली पाहिजे. पक्षी घरामागील अंगणात पाळले जात असल्यामुळे परोपजीवी प्राण्यांच्या आक्रमणापासून त्यांचे संरक्षण करणे महत्त्वाचे ठरते. म्हणून विशिष्ट कालावधीनंतर म्हणजे ३-४ महिन्यांनंतर डिवर्मिंग करणे गरजेचे आहे. ह्या पक्षांचे संगोपन सेमि-इंटेन्सिव्ह कंडिशनमध्ये म्हणजे लहान जमिनीवर घरबांधणी करून त्यात वाढवून फक्त आहारासाठी मोकळ्या मागील अंगणात सोडूनही करता येऊ शकते. काही सर्वसामान्यपणे होणाऱ्या रोगांपासून संरक्षण करण्यासाठी पक्षांना विशिष्ट लसी देणे गरजेचे ठरते. त्या खालीलप्रमाणे.

वय	व्हॅक्सिन	डोस	मार्ग
१	मारेक्स रोग	०.२० मिलि	सबक्युटेनियस
७	रानिखेत रोग (लासोटा)	१ थेंब	डोळ्यातून
१८	रानिखेत (लासोटा)	१ थेंब	तोंडावाटे
२८	रानिखेत (आर२बी)	०.५० मिलि	सबक्युटेनियस इन्ट्रामस्क्युलर
४२	फॉवल पॉक्स	०.२० मिलि.	इन्ट्रामस्क्युलर

लेखक

डॉ. बि.के. स्वॉई
वरिष्ठ वैज्ञानिक (कुकुट विज्ञान)

डा. इ.बी. चाकुरकर
वरिष्ठ वैज्ञानिक (पशु प्रजनन)

डॉ. पि.के. नाईक
वरिष्ठ वैज्ञानिक (पशु पोषण)

डॉ. एन. पी. सिंह
निर्देशक

प्रकाशन

डॉ. एन.पी. सिंह
निर्देशक, गोवाचा भा.कृ.अ.नु.प. परिसर, ओल्ड गोवा, गोवा.

संपर्क

डा. एन.पी. सिंह
निर्देशक, गोवाचा भारतीय भा.कृ.अ.नु.प. परिसर, ओल्ड गोवा, गोवा.
ओल्ड गोवा. ४०३ ४०२, गोवा
फोन : (०८३२) २२८४६७८/७९
E-mail: director@icargoa.res.in ; Website: www.icargoa.res.in

सहयोग

श्री. महेश पार्सेकर
टी-४ (कुकुट विज्ञान)

श्री. सिद्धार्थ मराठे
टी-५ (पी.एम.ई. सेल)